

जागतिकीकरणापूर्वीचे व जागतिकीकरणानंतरचे भारतीय अर्थव्यवस्थेचे विविध विकास दर

डॉ. प्रमोद बालाजीराव बेरळीकर
सहयोगी प्राध्यापक व अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
व्यंकटेश महाजन वॉरिष्ठ महाविद्यालय,
उस्मानाबाद

डॉ. तुकाराम लिंबाजी बारबोले
सहयोगी प्राध्यापक व अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
तुळजाभवानी महाविद्यालय, तुळजापूर

प्रस्तावना :-

सर्वसाधारणपणे १९९० च्या सुमारास भारतीय अर्थव्यवस्था अभूतपूर्व आर्थिक पेचप्रसांगतुन जात होती. भारताचा आर्थिक अभिवृद्धीचा दर लक्षणीय प्रमाणात खालावलेला होता. सन १९९१-१९९२ या काळात भारताचा अभिवृद्धीदर १.५ इतकाच हाता. उलट परिस्थिती भाववाढीच्या दराची होती भाववाढीचा दर १६.७% होता. परकीय गंगाजळीचा साठा दोन आठवडे व्यापाराला पुरेल इतका म्हणजे केवळ १ अब्ज डॉलर्स इतका होता. संपूर्ण अर्थव्यवस्था कुंठीत सापडलेली होती. तत्कालीन कालखंडात अर्थव्यवस्थेला संकटातून वाचवण्यासाठी २४ जूलै १९९१ मध्ये तत्कालीन पंतप्रधान श्री पी.व्ही.नरसिंहराव सरकारने नवीन आर्थिक धोरण स्वीकारले या नवीन आर्थिक धोरणात खाजगीकरण, उदारीकरण (शिथलीकरण) व जागीतकीकरणाचा समावेश होतो.

जागतिकीकरण म्हणजे स्थानिक वस्तूंची किंवा घडामोडीची जागतिक स्तरावर स्थानांतरणाची प्रक्रिया ह्या संज्ञेचा उपयोग बहुध आर्थिक जागतिकीकरणाच्या संदर्भात केला जातो. यात व्यापार, विदेशी थेट गुंतवणूक, भांडवल प्रवाह, प्रवास आणि तंत्रज्ञान यांच्या प्रसाराच्या माध्यमाने राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेला आंतरराष्ट्रीय अर्थव्यवस्थांसाठी खुले केले जाते. सन १९९० च्या सुमारास जागतिकीकरणाला सुरुवात झाली ह्या काळात देशावरचे विदेशी कर्ज एवढे वाढले होते की जागतिक बँक, आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी ह्या संघटनांनी भारताला आणखी कर्ज देणे नाकारले व कर्ज मिळवण्यासाठी भारतावर काही अटी लादल्या. ह्या अटीत आर्थिक सुधारणा स्वीकारल्या जात जागतिकीकरणासोबत उदारीकरण व खाजगीकरण ह्यांचा पण समावेश होतो. याना एकत्रित रित्या खा.ऊ.जा.धोरण म्हणतात.

गृहितके :- अभ्यास विषमाला अनुसरून काही गृहितके निश्चित केलेली आहेत.

- १) जागतिकीकरणानंतर स्थूल देशी उत्पन्नाच्या दरात वाढ होत आहे.
- २) जागतिकीकरणानंतर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्नाचा दर वाढत आहे.
- ३) जागतिकीकरणानंतर निव्वळ दरडोई उत्पन्नाचा दर वाढत आहे.

संशोधन पद्धती व संशोधन साधने :-

विश्लेषणात्मक संशोधन पद्धती वापरलेली आहे. व द्वितीयक साधन साम्रगीचा वापर केला आहे. संदर्भ ग्रंथ, पुस्तके भारत सरकारच्या आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८ वापर लिखाणासाठी केला आहे.

तक्ता क्रमांक १

भारतीय अर्थव्यवस्थेचा स्थूल देशी उत्पन्न निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वृद्धीचा दर
(स्थित किंमतीनुसार २००४-०५)

वर्ष	स्थूल देशीउत्पन्न दर	निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न दर	निव्वळ दरडोई उत्पन्न दर
१९७८-७९	५.७	५.९	३.६
७९-८०	-५.१	-५.९	-८.२
८०-८१	६.८	६.९	४.५
८१-८२	५.९	५.९	३.९
८२-८३	३.२	३.०	०.६
८३-८४	७.३	७.५	५.३
८४-८५	३.७	३.४	१.१
८५-८६	५.३	५.२	२.९
८६-८७	४.७	४.६	२.४
८७-८८	३.८	३.५	१.२
८८-८९	९.४	९.८	७.५
८९-९०	५.९	५.९	३.७
सरासरी	४.४०	४.६४	२.३७

आधार : आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८

वरील तालीकेत नवीन आर्थिक धोरणापूर्वी (२००४-०५) सीरीज नुसार आकडे दिलेले आहे. सन १९७८-७९ ते १९८९-९० या काळात स्थूल देशी उत्पन्न वाढीचा दर ४.४० होता. तर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर या काळातील ४.६४ होता. दरडोई निव्वळ उत्पन्न वाढीचा दर २.३७ होता.

तक्ता क्रमांक २
भारतीय अर्थव्यवस्थेचा स्थूल देशी उत्पन्न निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वृद्धीचा दर
(स्थित किंमतीनुसार २००४-०५)

वर्ष	स्थूल देशीउत्पन्न दर	निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न दर	निव्वळ दरडोई उत्पन्न दर
१९९०-९१	५.३	५.२	३.१
१९९१-९२	१.०	०.४	१.५
१९९२-९३	५.५	५.५	३.६
१९९३-९४	४.९	५.००	२.६
१९९४-९५	६.७	६.७	४.६
१९९५-९६	७.६	७.७	५.६
१९९६-९७	७.७	७.८	५.७
१९९७-९८	४.२	३.९	१.९
१९९८-९९	६.२	६.१	४.१
१९९९-००	८.८	८.९	७.०
सरासरी	५.७९	४.७९	३.६७

आधार : आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८

वरील तालीकेत नवीन आर्थिक धोरणानंतर (२००४-०५) च्या सीरीज नुसार आकडे दिलेले आहे. सन १९९०-९१ ते १९९९-०० या काळात स्थूल देशी उत्पन्न वाढीचा वृद्धीदर ५.७९ होता. तर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर ४.७६ होता. व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर ३.६७ होता. म्हणजे १९८०-९० च्या दशकापेक्षा १९९०-९९ च्या १९०-०० या दशकात स्थूल देशी उत्पन्न दर, निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीच्या दरात वाढत झालेली आहे.

तक्ता क्रमांक ३
भारतीय अर्थव्यवस्थेचा स्थूल देशी उत्पन्न निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वृद्धीचा दर
(स्थित किंमतीनुसार २००४-०५)

वर्ष	स्थूल देशीउत्पन्न दर	निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न दर	निव्वळ दरडोई उत्पन्न दर
२०००-०१	३.६	३.२	१.४
२००१-०२	५.०	४.८	२.७
२००२-०३	३.९	३.८	२.२
२००३-०४	७.९	८.०	६.४
२००४-०५	७.९	७.७	६.०
२००५-०६	९.३	९.२	७.५
२००६-०७	९.२	९.१	७.६
२००७-०८	१०.२	१०.१	८.६
२००८-०९	३.७	३.०	१.६
२००९-१०	८.५	८.१	६.७
२०१०-११	९.८	९.८	८.३
२०११-१२	६.९	६.५	५.१
सरासरी	७.१५	६.९४	५.३४

आधार : आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८

वरील तक्ता क्रमांक ३ मध्ये सन २००१ ते २०११-१२ पर्यंत स्थूल देशी उत्पन्न दर, निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचादर व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर दर्शविलेला आहे. या काळातील स्थूल देशी उत्पन्न दर ७.१५ एवढा तर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर ६.९४ व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर ५.३४ होता. वरील तालीके वरून स्पष्ट होते की १९८०-९० च्या दशकापेक्षा १९९०-९९ ते १९९९-२००० या दशकात व १९९९-०० या दशकापेक्षा २०००-०१ ते २०११-१२ या कालावधीत स्थूल देशी उत्पन्न दर, निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर वाढलेला आहे.

तक्ता क्रमांक ४
भारतीय अर्थव्यवस्थेचा स्थूल देशी उत्पन्न निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वृद्धीचा दर
(स्थित किंमतीनुसार २०११-१२)

	स्थूल देशीउत्पन्न दर	निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न दर	निव्वळ दरडोई उत्पन्न दर
२०१२-१३	५.१	४.५	३.३
२०१३-१४	६.३	६.०	४.६
२०१४-१५	७.६	७.६	६.३
२०१५-१६	८.०	८.१	६.८
२०१६-१७	७.०	७.१	५.७
२०१७-१८	६.६	६.७	५.३
सरासरी	६.७६	६.६६	५.३३

आधार : आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८

वरील तक्ता क्रमांक ४ मध्ये सन २०११-१२ च्या सीरीजनुसार स्थूल देशी उत्पन्न दर, निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचादर व निव्वळदरडोई उत्पन्न वाढीचा दर दर्शविलेला आहे. सन २०१३-१४ ते २०१७-१८ या कालावधीतील स्थूल देशी उत्पन्नदर ६.७६ तर सरासरी निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर ६.६६ व सरासरी निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर ५.३३ होता.

तक्ता क्रमांक ५
भारतीय अर्थव्यवस्थेचा स्थूल देशी उत्पन्न निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वृद्धीचा दर

कालखंड	स्थूल देशीउत्पन्न वाढीचादर	निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचादर	निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचादर
१९७८-७९ ते १९८९-९० (२००४-०५ सीरीजनुसार)	४.४०	४.६४	२.३७
१९९०-९१ ते १९९९-०० (२००४-०५ सीरीजनुसार)	५.७९	४.७६	३.६७
२०००-०१ ते २०११-१२ (२००४-०५ च्या सीरीजनुसार)	७.१५	६.९४	५.३४
२०१२-१३ ते २०१७-१८ (२०११-१२ च्या सीरीजनुसार)	६.७६	६.६६	५.३३

आधार : आर्थिक सर्वेक्षण २०१७-१८

वरील तालीकेवरून हे स्पष्ट होते की जागतिकीकरणानंतर स्थूल देशी उत्पन्न वाढीचादर, निव्वळ उत्पन्न वाढीचा दर व निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दरात वाढ झालेली आहे.

शोध निबंधाचे निष्कर्षी :-

प्रस्तुत शोधनिबंधाचे निष्कर्ष पुढील प्रमाणे आहेत.

- जागतिकीकरणानंतर स्थूल देशी उत्पन्नाच्या दरात वाढ झालेली आहे. सन १९७८-७९ ते १९८९-९० या काळात स्थूल देशी उत्पन्न वाढीचा दर ४.४० तर १९९०-९१ ते १९९९-०० या काळात तो ५.७९ व २०००-०१ ते २०११-१२ या काळात तो ७.१५ वर पोहोचला व २०१३-१४ ते २०१७-१८ या काळात तो ६.७६ आला. म्हणजे स्थूल देशी उत्पन्नाचा दरात वाढ झालेली आहे.
- जागतिकीकरणानंतर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीच्या दरात वाढ झालेली आहे. सन १९७८-७९ ते १९८९-९० या काळात निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर ४.६४ तर १९९०-९१ ते १९९९-०० या काळात तो ४.७६ व २०००-०१ ते २०११-१२ या काळात ६.९४ वर पोहोचला व २०१२-१३ ते २०१७-१८ या काळात तो ६.६६ वर पोहोचला जागतिकीकरणानंतर निव्वळ राष्ट्रीय उत्पन्न वाढीचा दर वाढला आहे.
- जागतिकीकरणानंतर निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर वाढला आहे. सन १९७८-७९ ते १९८९-९० या काळात निव्वळ दरडोई उत्पन्न वाढीचा दर २.३७ तर १९९०-९१ ते १९९९-०० या काळात तो ३.६७ २००१ ते २०११-१२ या काळात ५.३४ व २०१२-१३ ते २०१७-१८ या काळात ५.३३ वर हा दर पोहोचला आहे.

संदर्भ ग्रंथ :-

- Economics survey 2017-18 volome-1 & 2 (Central Government)
- Indian Economy- Dutta & Sundaram.
- “जागतिकीकरणाचे राजकीय अर्थशास्त्र”, श्री. भालचंद्र मुणगेकर यांचे मराठी अर्थशास्त्र परिषदेतील अध्यक्षीय भाषण